

ПРЕДЛОЖЕНИЕ ЗА ЛЕКЦИОНЕН КУРС В ДОКТОРАНТСКОТО УЧИЛИЩЕ НА БАН

Тема: Българската държава и вероизповедните общности

Лектор: доц. д-р Живко Лефтеров

Институт, секция: Институт за исторически изследвания, секция „История на българския национален въпрос“

Тел.: 0888461598

e-mail: jivkolefterov@abv.bg

Subject: The Bulgarian State and Religious Communities

Lector: Ass. Prof. Zhivko Lefterov

Institute, section: Institute for Historical Studies, section “History of the Bulgarian National Question”

Phone: 0888461598

e-mail: jivkolefterov@abv.bg

Анотация

Курсът разглежда политиката на модерната и съвременна българска държава към различните вероизповедни общности, обхващайки периода от създаването на Княжество България през 1879 г. до 2002 г., когато бе приет последният Закон за вероизповеданията. Чрез сравнителен анализ се проследяват мотивите на правителствата за формирането на специфичната политика в тази област по отношение на отделните религии и религиозни организации. Особен акцент е поставен върху атеистичната политика на БКП, имаща дългосрочно отражение върху вероизповедните общности и духовен живот. Отделено е внимание и на съвременното измерение на тази политика след демократичните промени и приемането на новото законодателство засягащо вероизповеданията в страната.

Annotation

The course examines the policy of the modern and contemporary Bulgarian state towards the various religious communities, covering the period from the establishment of the Principality of Bulgaria in 1879 to 2002, when the latest Law on Religions was adopted. Through comparative analysis, the course traces the motives of the governments for forming specific policy in this area in relation to different religions and religious organizations. Special emphasis is placed on the atheistic policy of the

Bulgarian Communist Party, which had a long-term impact on religious communities and spiritual life. Attention is also paid to the contemporary dimension of this policy after the democratic changes and the adoption of the new legislation affecting religions in the country.

Компетенции

1) знаят: историята на традиционните за България вероизповедни общности и водената спрямо тях държавна политика както в Следосвобожденска България, така и през тоталитарния период.

2) могат: да анализират съществуващото в страната религиозно законодателство и да осмислят следваната политика в тази област.

Форми на обучение и оценяване

Курсът е едносеместриален, с хорариум 30 ч. От тях 24 ч. лекции, 4 ч. семинарни занятия и 2 ч. провеждане на финален тест.

Крайната оценка се формира чрез три форми (компонента): 50% тест, 25% курсова работа и 25% участие в семинари.

Тематичен план (15 занятия по 2 ч.)

1. Основни понятия и термини. Извори, историография и периодизация.

От Берлинския договор до Балканските войни (1878-1912 г.)

2. Въпросът за духовните общности и дела в Учредителното събрание (1879 г.) Свободата на вероизповеданията в България според Търновската конституция. Отделът на изповеданията (Дирекция на изповеданията) при Министерството на външните работи и изповеданията – устройство, цели и функции.

3. Българското княжество и Българската екзархия. Взаимоотношенията с другите православни общности – патриаршисти и армено-григорианци.

4. Политиката към инославните вероизповедания в следосвобожденска България – католици, униати, евангелисти.

5. Политиката към иновърните вероизповедания – мюсюлманско и израилтянско.

От войните за национално обединение до Септемврийския преврат (1912–1944 г.)

6. Националният въпрос през погледа на вероизповеданията. Войните за национално обединение (1912–1918 г.) и религиозните общности.

7. Земеделският експеримент и БПЦ. Идеите на деветнадесетомайци за отношенията между държавата и църквата и съдбата на вероизповеданията в междувоенния период.

8. Семинарно занятие.

Тоталитарна България (1944-1989 г.)

9. Марксистката идеология и религията. Религиозната политика на ВКП/б/ и съветската държава в периода 1917–1953 г. От Септемврийския преврат (1944 г.) до Закона за изповеданията (1949 г.)

10. Формиране на религиозната политика на БКП: етапи, цели, практики. Атеизмът като партийна и държавна политика.

11. БКП и Българската православна църква.

12. Мюсюлманското, арменско и израилтянско изповедания в периода на еднопартийно управление. „Неблагонадеждните“: политиката на БКП към Католическата църква, евангелските църкви и верската общност „Бяло братство“.

Демократична България

13. Българската държава и вероизповеданията след 1989 г.

14. Семинарно занятие

15. Тест

Препоръчителна литература

Конституции, закони, устави, нормативни документи и договори

1. Временни правила за духовното управление на мюсюлманите. ДВ, бр. 210 от 26 септември 1895 г.
2. Закон за изповеданията. ДВ, бр. 48 от 1 март 1949 г.
3. Закон за вероизповеданията. ДВ, бр. 120 от 29 декември 2002 г.
4. Българските конституции и конституционни проекти. Второ преработено и допълнено издание. София, 2003
5. Право на вероизповедание. Нормативна уредба. Съдебна практика. София: Нова звезда, 2003.
6. **Привременни правила за духовното управление на християните, мюсюлманите и евреите. 7 юли 1880 г.**
7. Устав за духовното устройство и управление на мюсюлманите в Царство България. ДВ, бр. 65 от 26 юни 1919 г.

Документални издания и публикации

8. Атеистичната политика в комунистическа България. Сборник документи. Част 1. Съставителство, предговор и бележки Живко Лефтеров. София: НБУ, 2020
9. Атеистичната политика в комунистическа България. Сборник документи. Част 2. Съставителство, редакция и бележки Живко Лефтеров. София: НБУ, 2021
10. Атеистичната политика в комунистическа България. Сборник документи. Част 3. Съставителство, редакция и бележки Живко Лефтеров. София: НБУ, 2022.
11. Беловеждов, Гаврил. Страданието не е етикет, то е достойнство: Документи от съдебните процеси срещу Католическата църква в България през 50-те години на ХХ век. София, 2000
12. Георгиев, В., Трифонов, Ст. Покръстването на българите мохамедани 1912–1913. Сборник документи. София, 1995
13. Досие „Ватикана“. Непубликувани документи на българските и чужди тайни служби и материали от личния архив на Тодор Живков. София, 2002
14. Евгений Босилков (1900–1952). Документи от архивите на България и Франция. София, 2002
15. **Кесяков, Б.** Принос към дипломатическата история на **България** 1879–1925 г. Т. 1, София, 1925
16. Комитетът по въпросите на Българската православна църква и на религиозните култове. Сборник документи. Съставителство, редакция, предговор и бележки Живко Лефтеров. София: НБУ, 2025
17. Лечева, Мариана. Из френската дипломатическа преписка за процесите срещу католици и протестанти (1949-1954). – ИДА, Т.62, 1992, с. 130–165
18. Методиев, В. Дневници на Учредителното събрание от 1879 г. София, 2004

Монографични изследвания

19. Василева, Бойка. Евреите в България 1944-1952. София, 1992
20. Вестители на истината. История на евангелските църкви в България. София: Българско библиейско дружество, 1994
21. Гарена, о. Петър. Военното духовенство на България. Т. I. История, дейност и военно-пастирско служение. София: Гутенберг, 2008
22. Гарена, о. Петър. Военното духовенство на България. Т. II. Документално приложение. София: Гутенберг, 2008
23. Груев, Михаил. Между петолъчката и полумесеца. Българите мюсюлмани и политическия режим (1944-1959). София, 2003
24. Груев, Михаил. Калъонски, Алексей. Възродителният процес. Мюсюлманските общности и комунистическият режим. София: Сиела, 2008
25. Димов, свещ. Янко. Кирил „Патриарх Български“. София, 2005
26. Елдъров, Св. България и Ватикана 1944–1989. Дипломатически, църковни и други взаимоотношения. София, 2002
27. Елдъров, Св. Католиците в България 1878-1989. Историческо изследване. София, 2002
28. Елдъров, Светлозар. Православието на война. Българската православна църква и войните на България 1877–1945. София: Военно издателство, 2004
29. Елдъров, Св. Униатството в съдбата на България: Очерци из историята на Българската католическа църква от източен обред. София, 1994

30. Игнатов, Павел. Безкръвното гонение на църквата. Тоталитарната държава срещу Божията църква в България 1960–1991 г. София, 2004
31. Калканджиева, Даниела. Българската православна църква и “народната демокрация” 1944–1953. София, 2002. Второ издание
32. Киров, Димитър, Нушев, Костадин. Социалната мисия на Българската православна църква. София, 2007
33. Лефтеров, Ж. Религиозната политика на Българската комунистическа партия и Бялото братство. София: НБУ, 2018
34. Методиев, Момчил. Разрушаване на общността. Държавна сигурност срещу Българската православна църква. София: Сиела, 2025
35. Методиев, Момчил. Между вярата и компромиса. Българската православна църква и комунистическата държава (1944–1989 г.). София: Сиела, 2010
36. Назърска, Жоржета. Българската държава и нейните малцинства 1879–1885. София, 1999
37. Петков, Петко. Българската православна църква и държавната власт в Княжество/Царство България 1878 – 1912 г. (Институционални отношения). Велико Търново, 2012.
38. Процесът на преодоляването на религията в България. Социологическо изследване. София, 1968
39. Стоянов, Валери. Турското население в България между полюсите на етническата политика. София, 1997
40. Хопкинс, Джеймс. Църква, народ и държава. Опит за социоисторически анализ на отношенията в България. София: Фондация „Покров Богородичен“, 2008.
41. Цветков, Ж. Разпятието: Съдебната разправа с дейци на католическата църква в България през 1952 г. София, 1994
42. Чурешки, Стефан. Православието и комунизмът в България 1944–1960 г. София, 2004
43. Шкаровский, М. В. Русская православная церковь при Сталине и Хрущеве. (Государственно-церковные отношения в СССР в 1939-1964 годах). Москва, 1999

Студии и статии

44. Волокитина, Т. В. Съдбата на екзарх Стефан в контекста на съветско-българските отношения (40-те –50-те години на XX в.) – ИПр, 2003, № 5-6
45. Гарена, П. Участие на духовенството в Балканската война. – Исторически преглед, год. LXIII (2007), кн. 5–6, 19–31
46. Дачева, Пенка. Свободата на вероизповеданията в Търновската конституция. – Правна мисъл, год. XLII, 2001, № 3, 71–80
47. Калканджиева, Даниела. Отношението на държавата към католическата църква в България (1944-1952). – В: Католическата духовна култура и нейното присъствие и влияние в България. Сборник доклади от симпозиум 13-14 май 1992 г. София, 1992. 144–151
48. Лефтеров, Ж. Органите за държавен контрол на вероизповеданията в НРБ и СССР. – В: Международна научна конференция България и Русия между признателността и прагматизма. Доклади. София, 2008, 517–532
49. Лефтеров, Ж. Политиката на Българската комунистическа партия към евангелските църкви (краят на 40-те – началото на 60-те години на XX в.) – В: Реформацията – история

и съвременни измерения. Международна научна конференция. НБУ, 27–28 октомври 2005 г. София, 2007, 275–298.

50. Огнянов, Л. Свещеническият съюз в България (1944–1955) – В: Религия и църква в България. Социални и културни измерения в православието и неговата специфика в българските земи. Сборник. София, 1999, 281–292
51. Поппетров, Н. Църквата в българското обществено-политическо пространство (1918-1944) (елементи от конфигурацията). – В: Държава и църква – църква и държава в българската история. Сборник по случай 135-годишнината от учредяването на Българската екзархия. София, 2006, 419–437
52. Проданов, Николай. Антигръцкото движение във Върна през 1906 година - основни фактологични аспекти. – В: Черно море между Изтока и Запада. VII Понтийски четения, Варна, 10-11 май 2002. 191-200
53. Стоянова, Ваня. Българската православна църква и изпълнителната власт (1919-1953). – В: 120 години изпълнителна власт в България. Научна конференция, София, 6–7 юли 1999 година. София, 1999, 225–236
54. Трифонов, Стайко. Мюсюлманите в политика на българската държава (1944–1989). – В: Страници от българската история. Събития - размисли - личности. Т.2. София 1993, 210–223.
55. Цанков, Ст. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. – ГСУ, БФ. Т. XVI, 6. София, 1939
56. Цанков, Ст. Конституционни принципи за отношението между държава и църква в славянските държави. – ГСУ, БФ. Т. 10. София, 1933

Предложеният лекционен курс е към: Специализирани курсове

8 - КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКО НАСЛЕДСТВО И НАЦИОНАЛНА ИДЕНТИЧНОСТ

8.4. - ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

Курсът се предлага на български език